

- A. Dinç Alada, *İktisadın Kayıp Felsefesi – Arayışlar, Denemeler*, İstanbul: Bağlam Yayınları, 2012, 335 s.
Değerlendiren: Feridun Yılmaz*

İktisat ile felsefe arasındaki ilişkiye dair çalışmaların son yıllarda arttığı görülmektedir. İktisatçılar bütün bir yirminci yüzyılı felsefe ile olan mesafelerini açmak için kullanmış olsalar da 1990'lı yılların ortalarından bu yana iktisat ve felsefe kavramlarını yan yana kullanan kitap, dergi ve makale sayısında gözle görünür bir artış söz konusudur.

İktisadın yirminci yüzyıl boyunca felsefe ile mesafesini açma çabasının kaynağı bir yönüyle tarihsel bir öyküye dayanır. İktisat ondokuzuncu yüzyılı kateden bir çaba ile doğa bilimleri benzeri bir bilim olma gayreti sergilemiştir. Bu da onu felsefeden olabildiğince uzaklaşma gayretine götürmüştür. Bu gayrete rağmen ondokuzuncu yüzyılın önemli iktisatçı düşünürlerinin önemlice bir kısmının hâlâ felsefi bir sosyal bilim kavramlaştırması inşasıyla uğraştıkları söylenebilir.

İktisadın felsefeyle mesafesini açma çabasının ikinci kaynağı yirminci yüzyıldaki pozitivist bilimsellik kriterine, bu kriter yüzyılın ortalarında yoğun eleştiriye uğramaya başlamasına rağmen, iktisadın sıkı sıkıya sarılmasında yatmaktadır. Disiplinin giderek bir matematiğe dönüşmesi büyük ölçüde bu bahsedilen eğilimle ilgilidir.

Bütün bunlara rağmen içinde iktisat ve felsefe kavramlarını birlikte kullanan çalışmaların artışı, yukarıda da değinildiği gibi bir vakıadır. Hatta uzun yıllar ısrarla uzak durulan iktisat felsefesi kavramı bile yaygınlık kazanmaya başlamıştır. İktisat ve felsefe kavramlarının literatürde yeniden birlikte görülmeye başlamasının iki sebebinden söz edilebilir. Bunlardan ilki iktisat biliminin doğa bilimlerini taklit yolunda çıktığı yolculuğun olgunlaşması ve disiplinin kendine bu konuda güveninin artması ile ilgilidir. İktisadın dili yirminci yüzyılın ikinci yarısı ile birlikte hızla matematikselleşmiş, rasyonel seçim teorisi çerçevesinde içsel olarak tutarlı ve homojen bir teorik ortodoksi ortaya çıkmıştır. Bu teorik yapı komşu disiplinlerin söylemlerini de belirleyebilecek bir vasata varmıştır. İktisat felsefesi kavramının yaygınlaşma gerekçelerinden birisi budur. İktisat felsefesi kavramını kullananlar, özellikle analitik felsefenin kavramlarını iktisadın ortodoksisinin anlattığını daha kuvvetli vurgulamak üzere kullanmaya başlamıştır. Bu durum söylemsel olarak ortodoksinin zenginleşmesine yol açsa da teorik temel olarak rasyonel seçim teorisine bağlılığını teyit eder ve güçlendirir. İktisatta ve etik ilişkisi çerçevesindeki birçok çalışma ile iktisatta yöntem tartışmalarının birçoğu bu karakterde katkılar olarak değerlendirilebilir.

Felsefenin iktisat dilinde yeniden görülmeye başlamasının ikinci sebebi ortodoksiye yönelik daha köklü eleştiri geliştirme çabasıdır. Bu yöndeki çabalar heterodoks iktisat okulları çerçevesinde yoğunlaşsa da bireysel eleştirilerin de bu literatürde önemlice

* Prof. Dr., Uludağ Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü.

payının olduğunu eklemek gerekir. İlgili çabalar iktisadın felsefi düşünceden uzaklaşmasının ona neler kaybettirdiğini vurgulamanın yanında, bu ilişkiyi yeniden kurarak disiplinin söyleminin nasıl zenginleşebileceğini öne çıkarmaktadırlar. İktisat ve hermenetik, iktisat ve realizm, iktisat ve retorik gibi alanlar bunlar arasında sayılabilir.

Diñç Alada'nın İktisadın Kayıp Felsefesi kitabı bu alandaki önemli çabalardan birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Kitap iktisadın felsefeden uzaklaşmasının bedellerine dikkat çektiği gibi, felsefi olanın muhtemel katkılarına ve iktisadın ondokuzuncu yüzyıl dünyasının henüz felsefi olandan uzaklaşmamış hâlinin verimlerine de vurgu yapmaktadır.

Kitap beş kısımdan oluşmaktadır. İlk kısım iktisadi düşüncede felsefi tavrın önemi-ne odaklanmaktadır. Sonraki bölümlerdeki ana izleği de ortaya koyan bu bölümde Alada, iktisatta 1946 sonrası yerleşikleşen neoklasik iktisadın formel yaklaşımına karşı, "tümdengelim-tümevarım dengesini benimseyen, geleceğin tahmin edilebilir ancak önceden bilinemez karakterini öne çıkararak, iktisadi düşünce tarihinin erken kazanımlarına sahip çıkmak" (s.14) gerektiğini vurgulamaktadır. Bu bölümde Alada'nın iktisat felsefesi literatürüne diğer önemli katkısı olan İktisat Felsefesi ve Belirsizlik (Bağlam Yay., 2000) kitabındaki temayı sürdürdüğü söylenebilir. Yazara göre iktisadi karar alma süreçleri, akılcılık, denge gibi temel kavramları kesinlik sorunsalı yerine doğruyu arama sorunsalı çerçevesinde değerlendirmek gerekir. Alada'nın bu bölüm dâhil olmak üzere kitap boyunca peşinden koştuğu meseledir bu; kesinlik yerine doğruyu arama çabası içerisinde olmak. Kesinlik, matematiksel bir belirlenimciliğe iktisadi mahkum ederken doğruyu arama çabası felsefi olanı ve düşünsel olarak daha zengin bir çabayı temsil eder. Alada, iktisadi felsefeye açma çabasını yer yer Kant'a geri götürse de asıl etkilene kaynağı olarak Popper karşımıza çıkar. Popper'den etkilenme yirminci yüzyılın iktisat metodolojisinin daha dar söylemlerle etkilenmesi şeklinde değil de belirlenimciliğe karşı tavrı dolayısıyladır. Bu yüzden felsefi tutum belirginleşmeden yöntem tartışmalarının sorunlu bir uğraş ortaya çıkaracağını vurgular.

Bu kısmın ikinci yazısı iktisat düşüncesinin evrimi ile bunun Türkiye'deki algılanma biçiminin eleştirisine dayanıyor. Yazar iktisat biliminin 1946 sonrası formelleşmesinin Türkiye'deki literatürde pek algılanmadığını haklı olarak dile getiriyor. Yerleşik iktisada itiraz edenlerin de onun formelliğine değil de Marx ya da Sraffa üzerinden yeniden o formelliği üreterek itiraz ettiklerini gösteriyor. Türkiye'de genel olarak Batı düşüncesinin, özelden de iktisat düşüncesinin çok temel bir sorununa işaret eden bu kısa yazı, Türkiye'nin düşünsel temelde Batılılaşma macerasına yönelik daha vukufiyetli düşünmeyi ima eden işaretler barındırıyor.

Bu kısmın en dikkat çekici yazılarından birisi de "İdris Küçükömer ve Adam Smith" yazısıdır. Türkçede nadir rastladığımız denemelerden birisidir bu. Yazı, Küçükömer'in kendi içinde dönüşüm geçiren düşünce serüvenini Smith'in iktisat felsefesinin bazı unsurları ile kesiştirme çabası göstermektedir. Küçükömer'in politik olandan bağımsız bir iktisadın olamayacağı vurgusu ile kritik akla yaptığı vurgunun izlerinin Smith'in özellikle *Ahlaki Duygular Kuramı* kitabında izlerinin varolduğu dile getiriliyor. Küçükömer'in

düşüncesinin, farkında olmadan da olsa İskoç Aydınlanması düşünürlerinin felsefesine yaklaştığı öne sürülmektedir. Küçükömer'in, yazarın kitap boyunca eleştirdiği ders kitabı iktisatçılığının dışında bir isim olması ve yine yazarın kitap boyunca vurguladığı "doğrunun peşinde olma" çabası bu paralelliğin kurulmasına imkân tanımaktadır.

İkinci kısım, İktisadın Kayıp Felsefesinin peşine düşmektedir. Bu kısmın ilk yazısı kaybolan halkanın peşinden iktisat düşüncesi ve etik arasındaki ilişkiyi anlamaya çalışmaktadır. Yazı, Adam Smith özelinde felsefi olanın iktisat söylemini terkedişinin izlerini sürmektedir. Bu kısmın diğer iki yazısı ise iktisat felsefesine inşacı bir katkı çabası sergilemektedir. Özellikle Popper'in ışıldak bilgi ve akıl kuramı hakkındaki yazı yazarın kitap boyunca dillendirdiği iddialarını bir çeşit sınamaya tabi tuttuğu bir yazıdır. Yazıda Popper'in bilim felsefesinin Smith ile birlikte anlamlandırılma çabası öne çıkmaktadır.

Üçüncü kısımda bir yazı ve o yazıya yönelik eleştiriye verilen cevap mevcut. Yazı, öncü iktisat düşünürlerinin neoliberalizmle ilişkilendirilmelerini sorguluyor. Bu makalede yaygın kanaatin aksine, öncü iktisat düşünürlerinin neoliberal söylem ve politiklardan farklılıkları öne sürülmektedir. Alada, "öncü iktisat düşünürlerinin devletin rolüne ayırdıkları alanın sadece ekonomi içinden belirlenmediğini, ayrıca ekonomik öncelikler yanında siyasal, toplumsal, ahlaki önceliklerin de en azından aynı düzeyde önerilen politikalara temel" (s.116) oluşturduklarını göstermektedir. Yazı, bu iddiasını William Petty, George Berkeley, Adam Smith ve J.S.Mill'in çalışmalarına eğilerek desteklemektedir.

Kitabın dördüncü kısmı iktisadi düşünce üzerine yazarın çeşitli dönemlerde yaptığı konuşmalardan oluşmaktadır. Bu konuşmaların bir kısmı Smith, Ricardo ve Mill gibi iktisatçılar hakkındayken bir kısmı da iktisadın belirsizlik, felsefe ve etik gibi kavramlarla ilişkileri hakkındadır. Yazarın bu konuşmalarda da felsefi olanı doğruyu aramak olarak tanımlayıp kesinliğe yönelen yerleşik iktisadi eleştirdiğini belirtmek gerekir.

Kitabın beşinci ve son kısmı ise yukarıda da değinilen "İdris Küçükömer ve Adam Smith" yazısı etrafında yazarın da dâhil olduğu dokuz kişilik bir grubun tartışmalarının kaydından oluşuyor. Bir kısmı kitap değerlendirme yazısı olan diğerlerinde ise Elias, Amartya Sen, Avusturya iktisat okulu gibi isim ve konular ele alınıyor.

Dinç Alada'nın kitabı Türkçe iktisat literatüründe son yıllarda belirgin bir artış göstermeye başlayan iktisat felsefesine dair çalışmalara önemli bir katkı niteliğindedir. Kitabın en belirgin katkılarından birisi, yazılarda da yer yer vurgulanan genel eğilimlerden ziyade iktisatçı düşünürlerin kendilerine yönelmesidir. İktisadi ekollerin genelleştirici ve düşüncüyü sığlaştırıp sınırlandıran tanımları yerine, bizatihi düşünürlerin kendilerine ve metinlerine dönerek yeniden düşünme çabası sergilenmektedir. En çok kendisine müracaat edilenler de başta Adam Smith olmak üzere elbette öncülerdir. Bu yol, yaygınlaşmış bilginin tekrarı yerine yeni düşünce ufukları ima eden daha felsefi bir çabadır. Bu sayede kitap, iktisat felsefesi hakkındaki yazılarının bir kısmını bizzat iktisat felsefesi icrasının kendisine dönüştürmüştür.

Kitabın bir başka katkısı iktisat felsefesinin iktisadi düşünce tarihi ile birlikte ele alınması gereğini gösteriyor olmasıdır. Kitaptaki metinler, iktisadi düşünce tarihi ameliyesini bir çeşit felsefi faaliyet olarak algılama eğilimindedir ki bu da kitabın en özgün yanlarından birisini oluşturmaktadır.

Üçüncü bir özellik de yazarın düşünce temellerine ilişkindir. Yazar açık bir biçimde Popper'den etkilenmektedir. Bu etkilenme iktisat metodolojisi literatüründen aşına olunan yöntem tercihi çabasıdan ibaret bir etkilenme değildir. Bir felsefi tavır etkilenmesidir. Yazılarda hissedilen ve yer yer de kendini açık eden bir başka ton da İskoç Aydınlanma düşünürlerinin esintisidir. Türkçe iktisat literatürünün pek aşına olmadığı bir tondur bu. Çünkü klasik liberalizmi kendisine öncü kabul etmiş Türkiye'deki iktisatçıların İskoç Aydınlanması vurguları Hayek üzerinden ve fazlasıyla neoliberalizm çağrışımlı bir yorum içerir. Alada'nınki ise bu yoruma mesafeli, eleştirel aklı öne alan daha özgün bir İskoç Aydınlanması yorumudur.

Öte yandan Alada'nın bu özgün İskoç Aydınlanması tercihi, onu Batı düşüncesinin daha köklü eleştirel gelenekleri ile temastan alıkoymuştur. Kritik akıl vurgusuna rağmen eleştirel teorinin Alada'nın düşünce izleğinde pek karşılığı görülmemekte, siyasal olanın, toplumsal olanın ve tarihsel olanın önemine sıkça vurgu yapmasına rağmen Kıta Avrupası düşüncesinin, özelde de Alman düşüncesinin karşılığı bulunmamaktadır. Bu yaklaşımların varlığı felsefi olan üzerinden bizzat iktisat düşüncesinin daha temelli sorgulanmasına yol açacaktır. Alada ise daha yıkıcı eleştiri yerine iktisadın geldiği noktadan inşacı bir çabayla daha zengin bir yönelime çevrilebileceğini umut etmektedir. İktisadın formelleşmesini 1946 gibi geç bir tarihle ilişkilendirmesi de bununla ilgilidir.